

נייר עמדה: קידום מדיניות וחקיקה בנושא חובות של נפגעות אלימות

דר' דפנה רובינשטיין, עו"ד

תקציר

כיום כל שנה כ-650 נשים נפגעות אלימות שוהות במקלטים ביחד עם כ-1500 ילדיהן בשל סכנה ממשית לחייהם. אוכלוסיית הנשים שיוצאות למקלט מאופיינת ברמות סיכון גבוהות ביותר, בהיעדר מערכות תמיכה, השכלה נמוכה והיעדר ניסיון תעסוקתי. באשר לילדי אותן נשים: מדובר בילדים אשר היו חשופים לאלימות קשה, בין אם מכיוון שהיו עדים לאלימות של האב כלפי האם, ובין אם היו בעצמם קורבנות של אותה אלימות. בנוסף, כל שנה מטופלות כ-1,000 נשים במרכזים למניעת אלימות במשפחה. לרוח נשית כל שנה פונות מאות נשים שנפגעו מאלימות. חלקן לא פנו מעולם למקלטים ולמרכזים למניעת אלימות.

החשיפה לאלימות והיציאה למקלט מותירה הן את האם והן את הילדים המומים וכואבים. לאחר יציאתה של האישה וילדיה מהמקלט הם נאלצים להתחיל את חייהם במקום חדש, בסביבה שאינה מוכרת להם, ולרוב ללא נוכחותו של האב או בני משפחתו. מטרתו של נייר עמדה זה היא להצביע על תופעה שאינה מוכרת דיה והיא: חובות של נפגעות אלימות בזמן השהייה במקלט, כאשר אחרי היציאה הנשים "נופלות לבור כלכלי". חובות אלו מקשים על הנשים לפתוח "דף חדש" אחרי היציאה מהמקלטים.

אלימות נגד נשים היא בעיה רחבת היקף ממנה נפגעות נשים רבות ברחבי העולם¹. למאבק באלימות במשפחה היו מספר הישגים וביניהם הכרה גוברת בכך שמדובר בבעיה חברתית, שיש להיאבק בה גם בזירה המשפטית. **אי הכרה בקיומה של התופעה בחוק** מאפשרת לאלימות להמשיך להתקיים. בכך למעשה **היעדר רגולציה** מעניקה לה לגיטימציה. בנייר עמדה זה אטען, כי יש לצמצם את הפער בין קיומה של התופעה בחיי היומיום לבין ההתעלמות של הזירה המשפטית ממנה ע"י **שינוי בחקיקה ובשגרות/נהלי עבודה בבנקים**.

במסמך זה הגדרתי את התופעה של חובות במסגרת המושג "חוב כפוי" ופירטנו את המאפיינים שלהם בישראל כגון: מאפייני חשבונות הבנק (חשבונות בנק משותפים או נפרדים), גובה החוב לאישה ועוד. בסוף נייר העמדה נזכרות המלצות. **אנו ממליצות, כי לנשים וילדים הנאבקים על חייהם יש להעניק הקפאת חובות למשך שנה וחצי - מיום הכניסה למקלט ועד לשילוב בקהילה. כך שהריביות בהליכי הוצאה לפועל לגביית החובות - לא יצטברו ויובילו לפשיטת רגל ולחזרת הנשים לבן הזוג האלים.**

נשים שוהות בממוצע חצי שנה במקלט, אך השיקום הכלכלי אורך בין 3 ל-6 שנים. הקפאת חובות תאפשר לנשים לפתוח "דף כלכלי חדש" לאחר היציאה מהמקלטים ולשקם את חייהן.

¹ למרות שהמחקר מתייחס לאלימות כלפי נשים, הרי שיש גם אלימות כלפי גברים ולכן שינוי חקיקתי בתחום עשוי לסייע גם להם.

הממצאים בנייר עמדה זה מבוססים על ניתוח מקורות המידע הללו :

- 390 שאלונים שהעברנו לנשים שפנו אלינו בשנים 2013-2015
- שאלון שהועבר בקרב 14 מנהלות המקלטים בארץ ו/או היועצות המשפטיות של המקלטים בשנת 2014
- ראיונות טלפונים מפורטים עם 50 נשים נפגעות שפנו אלינו בשנים אלו

שאלות המחקר שנבחנו היו :

- מהו שיעור הנשים נפגעות אלימות שנמצאות בחובות ו/או בפשיטת רגל אשר פנו ל"רוח נשית"? האם החובות נסגרו כאשר הנשים פנו ל"רוח נשית"?
- מה מאפיין את דפוס האלימות הכלכלית בצורת חובות?
- כיצד בספרות מתייחסים לאלימות כלכלית בצורת חובות (אם בכלל)?
- מהם הנתונים הקיימים בישראל על אלימות זו (אם בכלל קיימים נתונים כאלו)?
- מהם המאפיינים של תהליך יצירת החובות וכיצד הוא מופיע בזיקה למערכת יחסים אלימה כוחנית ומתעללת? האם האלימות היא ישירה בלבד?
- כיצד נוצרו החובות?
- האם החובות נוצרו בחשבון הבנק המשותף של בני הזוג בטרם הפרידה או בחשבון בנק עצמאי (כאשר לבני הזוג חשבונות נפרדים)?
- מהו שיעור ההתפלגות של חובות בחשבון בנק משותף מול עצמאי?
- מהו סכום החובות השכיח?
- כיצד מומלץ להסדיר את התופעה בכדי לצמצמה?

הממצאים

"הכול התחיל כשהייתי במקלט. אם לא הייתי במקלט לא הייתי מגיעה לחובות כי בעלי לשעבר לא שילם [בזמן שהייתי במקלט] חובות של מים, גז, חשמל. כך הגעתי לחובות. זה היה רשום על שמי"

ציטוט זה מדבריה של דניאלה מייצג תופעה רחבה ביותר ממנה סובלות נשים נפגעות אלימות בישראל. עד לאחרונה ההתמקדות העיקרית בתחום החקיקה והרגולציה הייתה באלימות פיזית ומינית ע"י בן זוג (Intimate Partner Violence = IPV). עד היום אין די מידע על אלימות כלכלית בין בני בזוג ע"י יצירת חובות. לכן, כאשר מדמיינים IPV, קשה למנות כאקט אלים פעולה שמובילה **להליכי גביית חובות** בהוצאה לפועל (הוצל"פ).

יחד עם זאת, מצטברים נתונים על קיומה של אלימות מסוג זה המכונה: אלימות כלכלית (Economic Abuse) שלא קיבלה תשומת לב מספיקה עד היום במחקר על IPV. דוגמא לכך ניתן לראות בדבריה של מירי:

"בעלי לשעבר לא נתן לי לעבוד ולהיות מעורבת בכלכלה. הוא היה האחראי הבלעדי על הנושאים הכספיים ולי אף פעם לא הייתה גישה לחשבון ולכסף. היה לוקח את התעודות זהות שלי ועושה בה כרצונו ועוקב אחרי הבנק. לקראת הפרידה הוא יצר חובות בחשבון המשותף שלנו"

לפי סקר שערכה נעמת בשנת 2011 נמצאה אלימות כלכלית בצורת פיקוח על הוצאות וקניית של האישה או בעיית נגישות למידע פיננסי:

- 32% מהנשים דיווחו כי בן הזוג פיקח על הוצאותיהן.
- 17% מהנשים דיווחו כי הן אינן חופשיות לחלוטין לפעול בחשבון הבנק.
- 30% מהנשים דיווחו כי הן נזקקו לאישור בן הזוג כשביקשו לבצע קניה עבור עצמן.
- 14% מהנשים דיווחו כי אין בידיהן מידע גלוי על ההכנסות והרכוש של בן זוגן.

אך בסקר זה של נעמת לא נבחנה באופן אמפירי התופעה של אלימות כלכלית בצורת **חובות והמאפיינים שלה**. לכן מטרת נייר עמדה זה היא מחקר גישוש ראשוני בדבר היקפה של תופעה זו והמאפיינים שלה.

ככלל, הנתונים מישראל ומהעולם מלמדים, כי כנראה יותר נשים מגברים סבלו מאלימות כלכלית. בן הזוג שמפעיל את האלימות שואף להפוך את בת זוגו לתלויה בו ולהקשות על עזיבתה את מערכת היחסים הכוחנית. ככל שהאישה שואפת להשיג עצמאות כלכלית וככל שהיא נחושה לסגור את חשבון הבנק המשותף, כך גוברים

הניסיונות של בן זוגה לשלול ממנה היכולת לקבל החלטות ביחס לכספים המשותפים ואף להענישה ע"י חיובה לשלם את מחצית החובות שהוא יצר.

נתונים חדשים אלו הם חלק ממודעות גוברת בעולם ובישראל לאלימות כלכלית בצורות חובות. במסגרת מושג זה מוכרות טקטיקות כגון מניעת יציאה לעבודה, היעדר קבלת החלטות כלכליות משותפות, הסתרת נכסים והסתרת המידע על מצבם הפיננסי של בני הזוג. טקטיקה פחות מוכרת היא שימוש ללא הרשאה באמצעי תשלום שונים ויצירת חובות. כל הטקטיקות הללו הן כלי שמקדם את מאמצי בן הזוג המתעלל לשלוט ביכולת של האישה להשתמש במשאבים הכלכליים המשותפים להם.

לרוב הנשים חובות והליכי הוצאה לפועל ופשיטת רגל

ביחס לחובות הנתונים מלמדים על תופעה רחבה. **מנתונים שאספנו עולה, כי 70% מתוך 390 הנשים שפנו ל"רוח נשית" דיווחו כי יש להן חובות והליכי הוצ"פ לגבייתם.** בחלק מהמקרים החובות נוצרו בזמן בריחתן למקלט, כאשר הן נאבקו על חייהן. שאלנו את הנשים שפנו אלינו האם כיום יש להן חובות ולרובן היו חובות, בין היתר בשל אלימות כלכלית ולא רק בגלל התנהלות פיננסית לקויה או הכנסות נמוכות!

אלימות כלכלית בצורת חובות בספרות

בנייר עמדה זה ניסיתי למפות את סוגי האלימות הכלכלית בצורת חובות. המשפטנית האמריקאית פרופ' אנג'לה ליטווין מכנה אלימות כלכלית זו בשם: "חובות כפויים" (Coerced Debt). לדידה, חובות כפויים הם כל העברה כספית ללא הסכמה במערכת יחסים אלימה. יודגש, כי אלימות מסוג זה **לא בהכרח נעשית תוך כדי איום ישיר** כגון אקדח לרקה.

לפי ליטווין, חוב כפוי הוא חלק מדפוס רחב יותר של התעללות שמתרחשת במקרים של אלימות במשפחה ושליטה בכפייה שבה המתעלל משיג שליטה מוחלטת על הקורבן ומחפש להפחית את הבחירה החופשית שלה. השליטה הזו בדרך כלל מבוססת על יישום של נהלים והוראות, אשר שולטים בכל אספקט של התנהגות הקורבן

ונאכפים ע"י אלימות. חוב כפוי יכול להתרחש בסביבה כזו של יחסים בשליטה. מחקר שנערך בארה"ב מצא שלשליטה כלכלית יש השלכות קשות על היעדר המידע הפיננסי של נשים: נשים שנמצאות ביחסים כוחניים ואלימים אינן יודעות את גובה המשכורת של בעליהן או האם הבית בבעלות המשפחה. השליטה הזו, בצורת היכולת להגביל את הגישה של האישה למידע על המצב הכספי של המשפחה הוא הבסיס של החוב הכפוי. היא מאפשרת למתעללים לקחת חלק בהונאה פיננסית ארוכת טווח.

חוב כפוי יכול להיווצר גם במקרים שבהם אין כפייה פיננסית ישירה. הכוונה למצב בו, כאשר האישה מגלה את החוב, אבל מפחדת לדבר על כך עם בן זוגה. זאת משום שכל פעם שהיא מדברת על נושאים כספיים היא נתקלת בזעם והתנהגות מתעללת, כוחנית ואלימה מצד בן זוגה.

אם כן, בפועל **חשבונות בנק הם כלי מרכזי לאלימות כלכלית בצורת חובות**. אישה נפגעת אלימות שרוצה לעזוב את בן זוגה נאלצת להתמודד עם חוב שיושב כ'אבן ריחיים' על צווארה, בנוסף לכל הקשיים האחרים הכרוכים בעזיבת מערכת יחסים אלימה והרסנית. במקרים רבים החובות נשארים על כתפי האישה (אפילו שחלקם או כולם הם תוצאה של התנהלות לא אחראית ואלימה של בן הזוג האלים, אשר לא מוכן להכיר בהתייבויותיו).

להלן דיווח של נטלי, שפנתה אלינו:

"התגרשתי לפני שנה וחצי והגרש שלי השאיר לי את החובות. שנה לפני הגירושין הוא פתח בסתר חשבון משלו והשאיר את כל החובות בחשבון המשותף שהפך להיות החשבון שלי. הוא יצא מהחשבון והכול הגיע אלי. בגדולי"

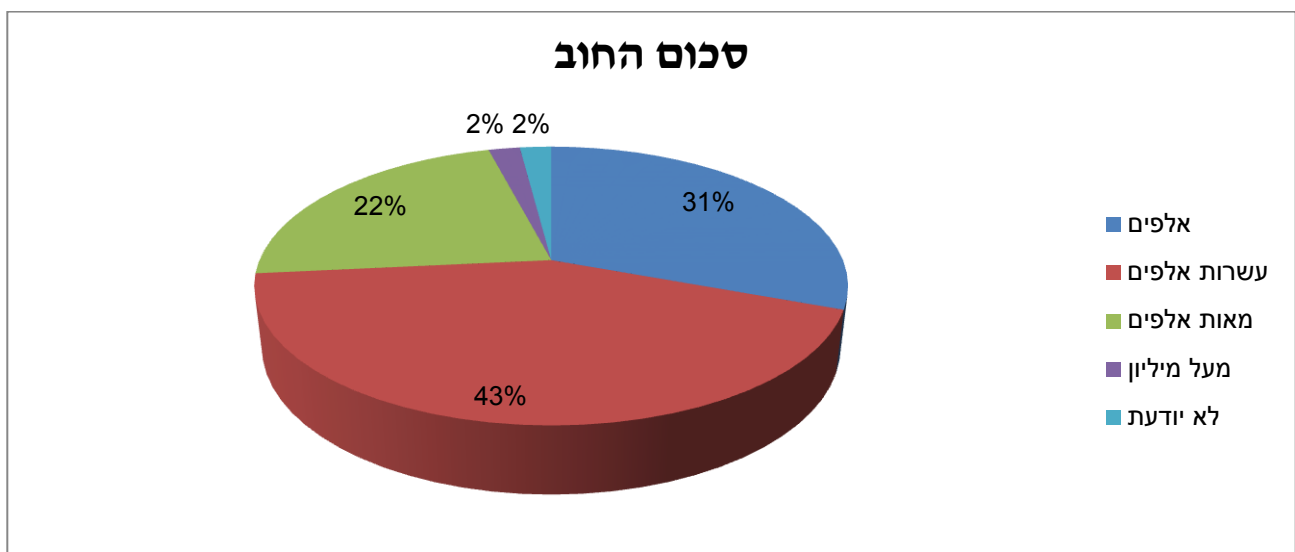
ישנם מקרים שבו הזוג מגדיל לעשות וסוחט את האישה שתיקח על עצמה את מחצית החוב שלו בחשבון הבנק המשותף (בתמורה למתן גט וסיום ההליכים המשפטיים). לכן כאשר מדובר בחשבונות בנק משותפים הרבה פעמים מול הבנק נדמה כי האישה משלמת מרצונה את כול החוב אבל זוהי תגובה לסחטנות גט ולאיום שאם היא לא תשלם את כל החוב בחשבון הבנק הוא יפגע בה.

ההשלכות ההרסניות של החובות וגובה החובות

לחובות יש השלכות כלכליות הרסניות כלכלית עבור האישה. למשל בעקבות החובות האישה עלולה להיות מוכרזת כחייבת מוגבלת באמצעים, שלא תוכל לקבל פנקס שיקים, כרטיס אשראי או לפתוח חשבון בנק². היא עשויה להתקשות בפרנסת ילדיה וכך היא עלולה לחזור למעגל האלימות בשל תלות כלכלית. **40% מהנשים שחזרו לבן זוג אלים לאחר שהייה במקלט בישראל ציינו את התלות הכלכלית כמשתנה המרכזי שהחזיר אותן למערכת היחסים האלימה. כשליש מהנשים בישראל, לפי נתונים עדכניים של משרד הרווחה משנת 2014 (יצחקי ואחרים, 2014), חוזרות למקלט פעמיים אחרי שנפרדו מן הזוג האלים.**

² חייב מוגבל באמצעים יכול לפתוח חשבון רק בבנק הדואר.

ניתן לראות כי ביחס לרוב הנשים (74%) מהנשים מדווחות כח מדובר בחוב קטן יחסית לבנקים, שנע בין אלפים לעשרות אלפי שקלים לאישה. לכן הקפאת חובות לשנה לא תגרום לנזק כלכלי משמעותי לבנקים כנושים :

אך עבור הנשים מדובר בנזקים משמעותיים. נשים רבות הופכות לחייבות מוגבלות באמצעים שנשללת מהן הזכות לשאת פנקסי שקים וכרטיסי חיוב בעקבות פיזור צ'קים ללא כיסוי (לפי חוק צקים ללא כיסוי וחוק ההוצאה לפועל ופקודת פשיטת הרגל). כאשר הנשים נפגעות אלימות מעוניינות לעבור תהליכי שיקום תעסוקתי והעצמה כלכלית בגלל החובות ופשיטת הרגל כל הכנסה שהן תגדלנה תעוקל ולא תגיע אליהן אלא לנושים וכונס הנכסים הרשמי (במצב של פשיטת רגל). בנוסף קשה להן למצוא דירה אחרי עזיבת המקלט כי הן לא יכולות בשל החובות לתת 12 צקים קדימה לבעל הבית הפוטנציאלי. בהקשר זה נשים רבות מדווחות שהן "תקועות" במקלט תקופה ארוכה יותר.

התעלמות החקיקה בישראל מהתופעה של אלימות כלכלית בצורת חובות

ליטווין מדגישה, כי קיים **פער** בין דפוסי האלימות הכלכלית בחיי היומיום להסדרה המשפטית של התופעה. ייתכן כי ביחס לחובות כפויים אין הפרדה מספיקה בין פעולות הגבר לפעולות האישה בחשבון הבנק. גם אנו מצאנו, כי קיים פער משמעותי בין דפוסי האלימות הכלכלית לבין אי האסדרה המשפטית של התופעה. בישראל אין חוק שמתייחס לאלימות כלכלית בצורת חובות. החוקים שמסדירים את התופעה – חוק שקים ללא כיסוי חוק כרטיסי חיוב, פקודת הבנקאות ופקודת פשיטת הרגל – מתעלמים כליל מקיומה של התופעה ואינם

מסדירים אותה. קיימת כיום הצעת חוק של ח"כית זהבה גלאון למניעת אלימות כלכלית שנכתבה ביחד עם עמותת "רוח נשית" ועמותת "תמורה". כיום, לבקשת ח"כית גלאון, היא מתמקדת בפיצוי מבן הזוג האלים כלפי בן הזוג שנפגע ולא בחובות (פרט לחוב מזונות). אנו סבורות, כי חשוב להסדיר את התופעה גם בתחום של החובות. בכדי להבין כיצד מומלץ להסדיר את התופעה בחקיקה בחנתי מאפיינים השונים של התופעה וביניהם באלו חשבונות בנק מדובר.

חשבון בנק משותף או חשבונות בנק נפרדים?

בשנת 2012 60% מהנשים נפגעות אלימות בארה"ב דיווחו על אלימות כלכלית ע"י יצירה מכוונת של חובות על שם האישה בכרטיס האשראי או ע"י שימוש ללא רשות באמצעי תשלום אחר של האישה בחשבון הבנק. אך עד היום המחקרים הניחו כי מדובר בחשבון בנק משותף ולא בחנו זאת אמפירית.

מהדיווחים של הנשים שפנו אלינו ניתן לראות את האופן בו הבעל ניסה לשלוט באישה להשתמש במשאבים הכלכליים המשותפים ואף האישיים שלהן. הממצאים שאספנו הפתיעו אותנו. השערת המחקר הייתה, כי מרבית האלימות הכלכלית בצורת חובות מתקיימת בחשבונות הבנק המשותפת. אך היו הרבה מקרים כמו של יעל. יעל ונשים רבות אחרות סיפרו:

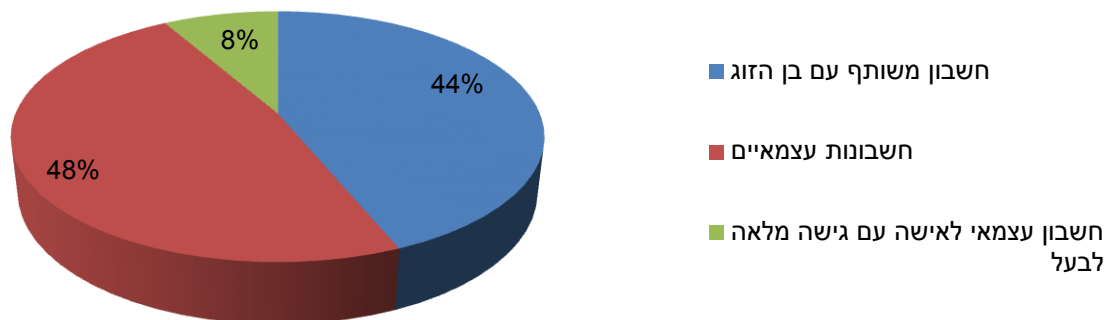
"החוב נוצר ללא ידיעתי כשהייתי במקלט, הכונס נכסים הגיע אלי דרך עורך הדין של המקלט והודיע לי שיש לי חוב. החוב רק על שמי כי לגרוש שלי אין חשבון, כל הכסף שלו בשחור. הוא לא היה נותן לי לצאת לעבוד או לצאת מהבית. החשבון היה רק שלי אבל הייתה לו גישה חופשית אליו."

להלן דיווח טיפוסי של לינה, שפנתה אלינו:

"הפסקתי לעבוד בעקבות האלימות שלו, הסכמתי לעשות כל דבר שאמר. היו לנו שני חשבונות נפרדים אבל אני שילמתי את כל ההוצאות השוטפות של משק הבית ולכן כל החוב על שמי, בינתיים הוא גם גנב לי צ'קים. הגעתי למקלט ולא הצלחתי לעמוד בתשלומים. עכשיו אני בפשיטת רגל ובלי חשבון בנק."

אני שיערתי כי מרבית האלימות הכלכלית מתקיימת בחשבון הבנק המשותף. אך הנתונים מלמדים, כי האלימות הכלכלית מתקיימת הן בחשבון בנק משותף והן בחשבון בנק שרשומים רק על שם האישה (להלן: חשבון בנק עצמאי או נפרד).

חשבון משותף ?

הממצאים מצביעים על כך שהחובות נוצרים גם בחשבון הבנק על שם האישה בלבד.

חשבונות בנק נפרדים וחובות על שם האישה

מחקרים נוספים הראו שהשארית אישה עם חובות ללא ידיעתה נפוץ הרבה יותר בקרב גברים מתעללים. בנוסף, נשים לעיתים קרובות לא מודעות לחוב עד שהן מתכוונות לעזוב את מערכת היחסים האלימה, כאשר החוב כבר גדול מאוד. רוב ההונאות במערכת יחסים אלימה לא נחשפות בזמן. זאת בגלל שימוש בטקטיקות אחרות של התעללות, כמו שליטה על הגישה של הקורבן לנתונים כספיים, גניבה של הדואר, מעקב אחרי שיחות טלפון, הקצבה של דמי כיס כדי לחסום גישה ישירה לכספים המשפחתיים, איסור על האישה לשאול על עניינים כספיים, ולחץ כבד על האישה לחתום על מסמכים מהבנק מבלי רשות לקרוא אותם קודם לכן. כל אלו מבוססים על איום והונאה.

נשים רבות שפנו אלינו העידו, כי לא ידעו שחשבון הבנק הוא רק על שמן. הן גילו זאת רק כאשר הבעל עזב והחובות נשארו. למשל מיכל סיפרה לנו:

"כשהייתי במקלט, הדירה הייתה על שמי והגרוש שלי המשיך לייצר חובות. הוא לא שילם גז חשמל, הכול היה על שמי והחוב נוצר ללא ידיעתי. קיבלתי פתאום הודעה מהבנק שאני במינוס גדול אבל בגלל שהייתי במקלט הייתי חייבת לקחת הלוואה, גם שכירות שילמתי מהחשבון שלי והוא גר שם. באותה תקופה אפילו לא הייתה לי תעודת זהות כי הגרוש שלי לקח גם אותה. לגרוש היה אישור לבנק, הוא ידע את הקוד וידע איך להשתמש בו. [כך] למרות שהחשבון היה רק על שמי, הייתה לו גישה חופשית אליו. באותה תקופה עשיתי הכול רק כדי להתרחק ממנו בגלל האלימות שלו ולא יכולתי לבקש ממנו כלום".

נשים אחרות דיווחו כי הן הוחתמו על ערבות צד ג' בלתי מוגבלת בסכום וכך נקלעו לחובות. מדובר היה בחשבון עסקי ע"ש בן הזוג שנקלע למצוקה תזרימית ובנק דרש את החתמת האישה על ערבות זו בשביל מתן הלוואה כאשר היא נעדרת הבנה בסיסית של השלכות המסמך המשפטי עליו חתמה. כך מצאה עצמה האישה במצב אבסורדי אחרי היציאה מהמקלט: מצד אחד, היא חבה חובות בסכום אין סופי לפי הערבות ומצד שני אין לבנק כלל חובה לדווח לה על החוב הגדל ומצטבר שכן חשבון הבנק בו נוצר החוב לא היה על שמה אלא על שם בן זוגה בלבד. במצב זה הבנק חסה בצל חובת הסודיות והחיסיון על מידע אישי לפי דיני הבנקאות והסתפק במשלוח דואר רגיל אחת לשנה. במקרים בהם האישה לא הבינה את היקף הנזק ומשמעות המסמך עליו הוחתמה וכאשר אין לה ככל נגישות למידע בדבר החוב (ואף היו מקרים בהם הגבר העלים אחת לשנה את דבר הדואר מהבנק) נוצר כשל מידע ופער גדול בין המצב בחיי היומיום לבין המצב המשפטי.

הרבה נשים דיווחו שנלקחו הלוואת ללא ידיעתן, כאשר הגבר מסתיר מאישה את לקיחת הלוואה:

"היה לי חשבון משותף עם בעלי והוא לקח הלוואה מהבנק מבלי שידעתי על כך. חתמתי על סעיף שמאפשר לו לקחת הלוואה ללא ידיעתי [כנראה מתכוונת לחשבון בנק משותף עם חבות ביחד ולחוד]. כיום, הוא לא עובד, רק אני משלמת על החוב ויש הליד בהוצאה לפועל נגדי ולכו המשכורת שלי ישר מעוקלת."

נשים אחרות דיווחו על עסקים בשליטת הגבר כאשר החובות "גולגלו על האישה:

"חתמתי לבעלי על כל מה שביקש שאחתום. חתמתי על מסמכים שלא ידעתי מה המשמעות שלהם והוא שיקר לי ורימה אותי. חתמתי לו על מסמכים של העסק והעסק פשט רגל. הוא גם הוציא כרטיסי אשראי על שמי והשתמש בהם בשביל עצמו. הוא היה יוצר חובות בכל דרך אפשרית ולא היה משלם אף פעם חשבונות. גם כשאמר שהוא שילם הוא לא שילם וזה נודע לי תמיד דרך גורמים אחרים."

סיכום

יש לצמצם את הפער בין ההתעללות והאלימות הכלכלית בצורות חובות בחיי היומיום לבין המצב המשפטי שמתעלם מהתופעה. כיום החוקים העוסקים באלימות במשפחה ובתחום דיני הצרכנות והבנקאות אינם מכירים כלל בתופעה. להלן המלצותינו.

המלצות

- יש לשקול תיקון חוק שירותי רווחה (מענק הסתגלות לנשים ששהו במקלט לנשים מוכות) התשע"ג – 2012 ולקבוע כי שנה מיום כניסת אישה למקלט יצא טופס למנהל/ת סניף הבנק שלה על הקפאת חובות בחשבון הבנק
- יש לשקול לבחון את כל החקיקה בתחום לאור התופעה (חוק שקים ללא כיסוי, חוק כרטיסי חיוב וכיו"ב).
- יש לשקול לתקן את חוק ההוצאה לפועל לשם עיכוב הליכים לשנה וחצי לשהות במקלטים מיום הכניסה למקלט בחשבון בנק (בחשבון משותף לאישה בלבד, ולא לגבר!).
- יש להקפיד על הקפאת הריביות בהליכי הוצאה לפועל לשנה.
- המפקח על הבנקים ייקבע נוהל ייחודי בכל הבנקים לאישה שוהה במקלטים ותמונה פקידה אחראית לנושא זה (להלן: הממונה).
- כחלק מהכשרת הממונה בכל בנק היא תיחשף לנתונים ש"רוח נשית" אספה בכדי לעורר מודעות לנושא זה.
- לאחר תשלום מחצית החוב בחשבון הבנק המשותף - תשוחרר האישה מהחשבון. יעשו ניסיונות להקל על האישה עם בירוקרטיה בתהליך סגירת החשבון וההליך יוחרג, עד כמה שניתן, מהיחס הרגיל של חבות "ביחד ולחוד".
- יש לאפשר לאישה לעבור לסניף בנק שקרוב למקום מגוריה החדש ו/או למקלט.
- יש להקפיד לשמור על חשאינות פרטי המען החדש של האישה לאחר היציאה מהמקלט ו/או בזמן השהות במקלט. זאת, כי הגבר האלים מנסה לאתר בכל דרך את בת זוגו לשעבר.
- קבלת אישור ממנהלת מקלט תהווה ראייה לתחילת הליך מיוחד לנפגעת אלימות
- אין להניח, כי כיוון שהגבר האלים אינו צד לחשבון בנק עצמאי של האישה - יש לה שליטה מלאה על החשבון. יש להקפיד ולמנוע ניסיונות לשימוש לרעה בחשבון בנק עצמאי של האישה החל מזמן השהייה במקלט (שימוש לרעה בשקים ללא כיסוי/בכרטיסי אשראי/בסיסמא). בהקשר זה יש לבחון לקדם במסגרת הנוהל הוראות מיוחדות לאישה שוהה במקלט ביחס לשקים ללא כיסוי/חיובים ללא רשות בכרטיס אשראי שאינו בידי האישה.

- לאחר דיווח של מנהלת מקלט לסניף הבנק במקרה שהאישה חתומה על ערבות בנקאית בלתי מוגבלת בסכום - יש לבחון מחדש: כיצד ניתן לשחרר אותה מהערבות ולצמצם את הנזק הפוטנציאלי עבורה. לאור האלימות לא ניתן להניח שמדובר באישה שחתמה מתוך הבנה מלאה וחופשית על הערבות.
 - יש לשקול למנוע עד כמה שניתן החתמה שגרתית של נשים על ערבות בלתי מוגבלת בסכום לחוב שכבר הצטבר בחשבון העסקי העצמאי של בן הזוג בעל עסק כפי שמתרחש כיום בבנקים (החתמה רטרואקטיבית על החוב של העסק בשליטת הגבר בלבד).
 - יש לשקול מהמפקחת על הבנקים להורות על הגברת חובת גילוי אחת לרבעון לאישה על חובות שהיא חבה בהם בחשבון העסק העצמאי של הבעל באמצעות ערבות בנקאית (ולא שנה כיום).
-

1. שאלה: מהו "חוב כפוי"?

תשובה: חוב כפוי הוא חוב שנוצר דרך טקטיקות של הונאה או איומים במערכת יחסים של אלימות כלכלית, כאשר המתעלל במערכת היחסים מקבל אשראי בשמה של הקורבן ללא ידיעתה/ הסכמתה החופשית. גברים אלימים משתמשים לרעה במערך שלם של עסקאות אשראי, כולל הוצאת כרטיסי אשראי בשמן של הנפגעות בחשאי, כפייה על נפגעות לחתום על מסמכי הלוואות, עידוד לויתור זכויותיהן על הנדל"ן המשפחתי בעורמה ועוד.

2. שאלה: אם האישה ידעה על החוב, כיצד הוא יכול להיות כפוי?

תשובה: חוב כפוי הוא חלק מדפוס רחב יותר של התעללות שמתרחש בנסיבות מסוימות כמו שליטה בכפייה - המתעלל משיג שליטה מוחלטת על הקורבן ומחפש להפחית את הבחירה החופשית של הקורבן. השליטה הזו בדרך כלל מיושמת על ידי יישום של נהלים אשר שולטים בכל אספקט של התנהגות הקורבן ונאכפים ע"י אלימות. חוב כפוי יכול להתרחש בסביבה כזו של יחסים בשליטה. כלומר, חוב כפוי יכול להיווצר לאו דווקא במקרים של הונאה שבהם האישה, לא ידעה על היווצרות החוב (למשל כאשר הבעל גנב צ'קים או זייף כרטיסי אשראי), אלא גם במקרים של איום - כאשר האישה הייתה חלק ממערכת יחסים מאיימת שבה פחדה לחייה או לחיי ילדיה. האישה לא חשבה שיש לה ברירה אם להביא לבעלה את כרטיס האשראי שלה או את הסיסמא לכספומט. בנוסף, השליטה הזו, מגבילה את הגישה של הקורבן למידע על המצב הכספי של המשפחה, היא הבסיס להיווצרותו של החוב הכפוי והיא מאפשרת למתעללים לקחת חלק בהונאה פיננסית ארוכת טווח.

3. שאלה: איך אפשר למנוע את המצב שבו זוג גרוש עושים קומבינה ביחד ומשתמשים לרעה בחוק בכדי להתחמק מחובות?

תשובה: לשני בני הזוג אין תמריץ להודות בחוב כפוי כאמצעי לרמות ולפטור מחובות. לאימא אין תמריץ לנתק את עצמה ואת ילדיה ולהיכנס למקלט לנפגעות אלימות בשביל לקבל פטור מחובות. המחירים של מעבר למקלט הם גבוהים עבור האישה והילדים מבחינת ניתוק מהסביבה המוכרת. גם לנשים אחרות אין תמריץ להודות בכך שהן נפגעות אלימות בשביל לקבל הטבה כלכלית, כי הודאה בכך מלווה בסטיגמה, במעמסה רגשית שכוללת תחושות קשות של בושה ואשמה ורגשות אשמה. גם לגבר אין תמריץ להודות בכך שהחוב של גרושתו הוא כפוי. זאת מכיוון שהמשמעות המשפטית לכך היא שמערכת היחסים שהייתה ביניהם הייתה אלימה והדבר גוזר השלכות חמורות על הגבר למשל אפשרות להרחיקו והאפשרות לתבוע אותו בניזיקין לפיצוי וסטיגמה חברתית כבדה.

4. שאלה: למה חוב כפוי הוא תופעה שדווקא נשים סובלות ממנה ולא גברים? מה עם המצב ההפוך של ניצול גבר ע"י אשתו/ בת זוגו?

תשובה: יש לכך שלושה נימוקים, הראשון, יש אלימות של נשים כלפי גברים, אולם מדובר בתופעה זניחה יחסית. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כמעט רוב תופעת האלימות במשפחה מופעלת בידי גברים כלפי נשים ולא להיפך.

שנית, התופעה של אלימות כלכלית כלפי גברים זניחה יחסית בשל העובדה שנשים פחות מעורבות בניהול הקצאה והשקעת כספים במשפחה. תפקידים מגדריים חברתיים עלולים להציב מחסומים לעצמאות

הכלכלית של נשים. עניינים פיננסיים ממוגדרים בתרבותנו, כאשר גברים עוברים סוציאליזציה ללקיחת אחריות גדולה יותר (אם לא הבלעדית) על הנושאים הכספיים. נשים נתקלות בקשיים גדולים יותר בניהול הפיננסי שלהן כתוצאה ממצב חברתי שמכתיב לאישה אמונות על היכולות שלה בניהול פיננסי, כתוצאה מהישענות על גבי גברים וההנחה שרק הם יכולים לנהל דבר כה מורכב. התפיסה שלגבר יש זכויות יתר כלכליות במערכת היחסים, היא תפיסה פטריארכלית ישנה שמתעלמת מהזכויות הכלכליות והמשפטיות של נשים ומתייחסת אליהן כילדים שיש לתת להם רשות להשתמש במשאבים.

עד לפני מאה שנים תפיסה זו הייתה מעוגנת גם בחוק; אישה לא יכלה אפילו לפתוח חשבון בנק או למשוך כספים מהבנק ללא רשות בעלה בארה"ב אישה שלקחה מבעלה כסף ללא רשות מכיס מכנסיו בשביל לקנות מזון לילדיהם המשותפים- ישבה שבוע בכלא בעקבות תלונת בעלה. גם מבחינה סטטיסטית אפשר לראות שאחת מכל שלוש נשים סבלה מאלימות כלכלית ו- 70% מהנשים שחוו אלימות פיזית ומינית במשפחה נפלו קורבן גם לאלימות כלכלית.

הנימוק השלישי נוגע למטרת האלימות הכלכלית. לפי מחקרים, מטרת אלימות זו היא אינה מטרה כלכלית, כלומר הגבר לא משתמש באלימות כדי להתעשר. אלימות כלכלית אם כן, היא בעצם חלק מטקטיקה של שליטה. שליטה זו כאמור מגיעה ב-99% מהפעמים מצדו של הגבר ולא מיוזמתה של האישה.

5. שאלה: היוזמה לא תעודד בעתיד חוסר אחריות כלכלית של נשים?

תשובה: טענה זה אינה נכונה משלושה טעמים: הטעם הראשון, הוא שכבר כיום המצב נוראי ומייאש עבור נשים במקלטים ומעודד חוסר אחריות כלכלית ולכן יש לשנותו. כיום נשים יוצאות מקלטים מוצאות עצמן עם "בור" כלכלי עמוק, לעיתים מתייאשות. הן מצויות בסבך של הליכים וסנקציות כלכליות בבנק ובהוצאה לפועל כגון עיקולים, איסור שימוש בצ'קים או בכרטיס אשראי והן אינן רואות שום תקווה או "אור בקצה המנהרה". חלק ניכר מההכנסות שלהן מעוקל באופן אוטומטי ואין להן אופק כלכלי. אם תתאפשר להן תקופת חסד של שנה שבה יפסיקו את העיקולים בחשבון הבנק ויתנו להן פסק זמן להשתקם כלכלית אז גוברים הסיכויים כי הן יצליחו לקחת אחריות כלכלית על החובות ולפתוח דף חדש ביחס שלהן לכסף.

הטעם השני, עוסק בסיבות לחזרתן של הנשים למערכת היחסים האלימה. לפי מחקרים, סיבה מרכזית (מעבר לתלות רגשית), שבגינה חוזרות נשים נפגעות אלימות למעגל האלימות היא תלות כלכלית. נשים שכבר הצליחו לצאת ממערכת היחסים הפגינו תעצומות נפש בצעד האמיץ שהעזו לעשות, אך זה לא מספיק. נשים אלו נתקלות בקשיים אדירים בניסיון לבסס מחדש את חייהן וחיי ילדיהם וב- 40% מהמקרים ישובו לבן זוגן האלים. זאת בשל חשש מכך שלא יהיה להן ולילדיהן מזון ומקום מגורים. לכן, אם תינתן לנשים אלו אופציה של שנה להשתקם "ולעמוד על הרגליים", הן יצליחו לבסס את עצמן ובסופו של דבר גם יצליחו לצאת לעצמאות כלכלית ללא תלות בבן הזוג או במדינה.

הטעם השלישי הוא שכיום, באופן פרדוקסלי ישנו תמריץ שלילי לנשים להגדיל את הכנסותיהן כאשר הן מוכרזות כחייבות מוגבלות באמצעים על ידי ההוצאה לפועל או כפושטות רגל על ידי המדינה (כונס הנכסים הרשמי). זאת מכיוון שהיה והן יגדילו את הכנסתן בסכום מסוים, סכום זה יעבור למדינה או

להוצאה לפועל ולא אליהן. בנוסף, עיכוב ההליכים שכולל הפסקת עיקולים יופסק, ויגדל הסכום שהן יצטרכו לשלם בכל חודש. מצב זה כיום מעודד את הנשים לא להגדיל את ההכנסות ולא לפתח מודעות ואחריות פיננסית. אנחנו בעמותת "רוח נשית" מעודדות את הנשים לפתח אוריינות ואחריות פיננסית ועצמאות כלכלית באמצעות הגדלת כושר הכנסה ויציאה לעבודה, ומפנות את הנשים שמגיעות אלינו לעמותת "פעמונים" לתוכנית הבראה כלכלית.

6. שאלה: האם נשים בזבזניות יותר מגברים?

תשובה: ישנן הרבה בדיחות וסרטים שמקבעים בדימוי הציבורי את האישה כבזבזנית שמכורה לקניות והוצאות ואת הגבר כשקול כלכלית. אך בפועל לפי מחקרים דימוי זה כלל אינו מוצדק. כיום בחברה המערבית, גברים הם ברוב המקרים המפרנסים העיקריים ונשים אכן אחראיות על ההוצאות השוטפות ועל הוצאות משק הבית וגם מצופה מהן להיות מטופחות. נשים "מגהצות" בתדירות גבוהה יותר את כרטיס האשראי ואת אמצעי התשלום השונים, אך בסכומים קטנים יותר מגברים בגלל הציפיה החברתית שלהן להקצות כספים להוצאות משק הבית, הילדים וטיפול עצמי. בסופו של דבר, את ההוצאות הגדולות ביותר עם הסכומים הגבוהים ביותר, מוציא לרוב הגבר במשפחה. כך למשל לפי מחקרים שנערכו באנגליה "המילה האחרונה" היא של הגבר לדוגמא- משכנתא, רכישת מכונית, דירה והלוואות, ביטוחי מנהלים. כך למשל במחקר שערכנו התגלה שב-72% מהמקרים נשים העידו כי בני זוגם ביצעו החלטות כלכליות חשובות מבלי לדבר איתן על זה קודם. לסיכום, בסופו של דבר לנשים יש דימוי חברתי של "בזבזניות" מכיוון שלקניות שלהן ולהוצאות על הילדים יש יותר נראות במרחב הציבורי ובסטיגמות החברתיות.

7. שאלה: מה יהיו הפרמטרים לקביעה האם החוב הוא כתוצאה של אלימות כלכלית?

תשובה: התנהגות אשר עונה להגדרה המסורתית של הונאה או התנהגות אשר מוגדרת כאיום. יהיו שני אלמנטים מרכזיים בבדיקה: 1. דפוס של אלימות ושליטה במשפחה. 2. יצירת חוב ללא רצונה החופשי של האישה. המפתח הוא להראות דפוס מתמשך של התנהגות שתלטנית, שמנעה מהקורבן שימוש ברצונה החופשי בנוגע לעניינים פיננסיים. הממצאים על אלימות במשפחה חשובים מאוד מכיוון שהם יכולים לספק הקשר הכרחי לבית המשפט. הדגשה של האקלים של פחד ושליטה במערכת יחסים אלימה היא זו, שמאפשר בעצם את החוב הכפוי, והבנת הרקע של הדפוס הזה היא חיונית להערכת טענות על כפייה של חוב מסוים. בנוסף, יש לבדוק

- האם האישה ביצעה עסקאות מרצונה החופשי
- האם האישה הייתה מודעת להעברת הכספים כשהיא התרחשה
- האם הבעל המתעלל הוא זה שביצע את העסקה?
- האם המתעלל החביא מידע על העסקה מהנפגעת? האם הקורבן הרגישה בטוחה לשאול את המתעלל על העסקה כאשר גילתה אותה?
- האם המתעלל איים על הנפגעת בהקשר של העסקה?

- האם העסקה נעשתה בתנאים של כפייה, למשל אחרי תקיפה פיזית ?
- האם האישה נמצאת במקלט או מטופלת במרכז למניעת אלימות במשפחה?

8. שאלה: מה עם מבצע השמיטה- תזכיר חוק ההוצאה לפעול ומתן הפטר לחייב מוגבל באמצעים? למה

נשים לא מנסות לקבל פטור מכוח החוק?

תשובה: קודם כל לא כל הנשים שפנו אלינו הן נשים המוכרות כחייבות מוגבלות באמצעים ולכן לא כל הנשים שנחשפות לאלימו כלכלית הן מתאימות לקריטריונים שהחוק מציב. דבר שני, ולחייבות מוגבלות באמצעים ביניהם, לא הייתה מודעות לקיומו של החוק הרי החוק התקבל רק שנה שעברה. כמו כן, תנאי הסף של החוק נועדו להבטיח שהפטר יינתן רק לחייב שהליכי הגבייה ממנו מוצו: החייב הינו חייבת מוגבל באמצעים במשך חמש שנים לפחות. חובו בהוצאה לפועל נמוך מ- 400000 ש"ח, הוא עומד בתשלום החוב השוטף והוא אינו צפוי לפרוע 10% מחובו בשלוש השנים הקרובות. התנאי סף הם מאוד נוקשים ורוב הנשים שפנו אלינו לא נכנסת במסגרת החוק ולכן לא מקבלות את הפטר שהחוק מעניק.

9. שאלה: הנשים במקלט מקבלות הבטחת הכנסה מכוח הצעת החוק שעברה בכנסת שלא תשלול קצבת

הבטחת הכנסה מנשים מוכות שנכנסו למקלט .

תשובה: אמנם הבטחת ההכנסה מספקת לנשים בסיס ראשוני שיאפשר להן לעשות את הצעד לחיים חדשים אך עדיין הסכום שהנשים מקבלות זה לא מספיק כדי לצאת מהמצוקה הכלכלית שנכנסו אליה כתוצאה מאלימות כלכלית מצד הבעל. מדובר בסכום גבולי ביותר שלא מספיק למימון הצרכים הבסיסיים של הנשים ושל ילדיהן. כמו כן, החוק הזה הוא רלוונטי רק לנשים שהן יוצאות מקלט ולא לכולן.

10. שאלה: מדוע להעניק הקפאת חובות רק למשך שנה וחצי?

תשובה: המקלט לנשים נפגעות אלימות הינו מסגרת שמטרתה לסייע לנשים לתקופה זמן מוגבלת. ממוצע השהייה במקלט נע בין 8 חודשים לשנה. כלומר, מרגע הכניסה למקלט, במהלך השהייה ותקופה של חצי שנה לאחר היציאה מהמקלט וההשתלבות בחברה.

נספח ב': ממצאים ביחס לנורות אדומות לאלימות כלכלית בזוגיות

מצאנו (לפי דיווחי הנשים) שני דפוסי אלימות כלכלית

1. דפוס שתלטן:

גורם לאישה לבקש ממנו כסף

מקציב דמי כיס

מכריח את האישה לתת לו כסף או להשתמש בפנקס צ'קים שלה ובכרטיס אשראי

לוקח את המשכרות של האישה/כספים מביטוח לאומי/החזרי מס/קצבאות או כל תמיכה כלכלית אחרת

דורש לעקוב אחר ההוצאות של האישה ולבדוק כמה כסף בזבזה

דורש שהאישה תחזיר לו עודף ותראה לו קבלות

לא נותן גישה לחשבון הבנק ולמידע פיננסי

מחליט החלטות כלכליות מבלי לדבר על זה קודם על האישה

2. דפוס מסתיר:

לוקח לאישה כסף מהארנק ללא רשותה או ידיעתה

גונב לאישה רכוש

מעביר נכסים על שמו בלבד

מחביא כסף כך שהאישה לא תמצא אותו

מהמר עם הכסף המשותף שלו ושל בת זוגתו

משכנע את האישה להלוות לו כסף אבל אף פעם לא מחזיר

משלם מאוחר או לא משלם בכלל חשבונות שהם על שם האישה או על שם שני בני הזוג

יוצר חוב תחת שם האישה על ידי שימוש בכרטיס האשראי שלה/בפנקס הצ'קים שלה

גורם לאישה לחתום על מסמכים במרמה שמעביר את החוב או את חלקו אליה

פותח חשבון נפרד בחשאי אשר בו מרוכזות היתרות של בני הזוג

מקורות

ספרות

יצחקי חיה, רחל דקל וענת בן פורת. (2014). מחקר מעקב אחר נשים נפגעות אלימות במשפחה: במקלט ובחזרה לקהילה. משרד הרווחה ואוניברסיטת בר אילן, בית הספר לעבודה סוציאלית.

רוח נשית. (2015). ממצאים מניתוח שאלונים של 390 נפגעות אלימות בישראל בשנים 2011-2015. עמותת "רוח נשית" – עצמאות כלכלית לנשים נפגעות אלימות".

Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008) Development of the scale of economic abuse. **Violence Against Women** 14 (5): 563-588.

Boyce Claire, Sara Koliner, Lacey Koplun, Shuangyi (Issy) Sun, Dan Trifone, Joann Wong, (2014). **Barriers to Building Financial Security for Survivors of Domestic Violence**. School of Public Affairs, University of Wisconsin-Madison University.

Fawole, O. I. (2008). Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention?. **Trauma Violence Abuse**, 9(3), 167-177.

Littwin Angela K.(2012). Coerced Debt: The Role of Consumer Credit in Domestic Violence. **California Law Review**, 100: 1-74.

Outlaw, M. (2009) .No One Type of Intimate Partner Abuse: Exploring Physical and Non-physical Abuse Among Intimate Partners. **Journal of Family Violence**, 24: 263-272.

Postmus, Judy, L., Sara-Beth Plummer, Sara McMahon, N. Shaanta Murshid and Mi Sung Kim, (2012). Understanding Economic Abuse in the Lives of Survivors. **Journal of Interpersonal Violence**, 27 (3): 411-430.

Shalhoub-Kevorkian, N. (2000). The Efficacy of Israeli Law in Preventing Violence within Palestinian Families Living in Israel. **International Review of Victimology**, 7, 47–66.

חקיקה

חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א – 1981.

חוק הבנקאות שירות ללקוח, התשמ"א - 1981.

חוק הוצאה לפועל, תשכ"ז - 1967.

חוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו – 1986.

חוק שיקים ללא כיסוי, תשמ"א - 1981.

טיוטת הצעת חוק למניעת אלימות כלכלית בין בני זוג ובני משפחה, התשע"ג – 2014, ח"כית זהבה גלאון,

הכנסת ה-19.

פקודת הבנקאות, 1941.

סקר נעמת על אלימות כלכלית (2011) :

<http://www.naamat.org.il/news.php?cat=0&incat=&read=460>
